

KADONNEITA TEEMOJA PALAUTTAMASSA

Olli Sotamaa

Hannu Salmi et al.: *Välimuistiin kirjoitetut: Lukuja Suomen tietoteknistymisen kulttuurihistoriaan*. K&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, 2006.

Suomalaisesta tietoyhteiskunnasta kerrottua tarinaa on viime vuosina lähes poikkeuksetta leimannut toistuva rakenne. Viime vuosikymmenten informaatioteknologinen ja teknologiapoliittinen muutos on totuttu näkemään menestykseen johtavana sarjana onnistuneita valintoja. Edistyksellisenä, rationaalisenä ja osin välttämättömänäkin nähty kehitys on johtanut tilanteeseen, jossa Suomi nykyään nähdään esimerkillisenä ja jopa esikuvallisena tietoyhteiskuntana.

Välimuistiin kirjoitetut -artikkelikokoelma haastaa tämän vallitsevan näkymän ja pyrkii tuottamaan vaihtoehtoista tarinaa viime vuosikymmenten aikana koetuista muutoksista. Kirjan johdannossa Hannu Salmi toteaa kokoelman syntyneen ”yrityksistä katsoa informaatioteknologian historiaa ja nykyisyyttä toisin ja nähdä menneisyys lineaarisen, suoraviivaisen kertomuksen sijasta moniäänisenä, rönsyilevänä ja katkeilevana”. Tähän pyrintöön liittyy tarve palauttaa kansalliseen ”välimuistiin” jo unohtuneita informaatioteknologian piirteitä.

Vaikka kirjan kirjoittajat tätä nykyä vaikuttavatkin erinäisissä koti- ja ulkomaisissa yliopistoissa, kirjan henkinen lähtö- ja tukikohta sijaitsee Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa. Voidaan perustellusti sanoa, että kyseisen oppiaineen

ympäriille muodostuneen piirin kontribuutiot ovat keskeisesti ohjanneet ja virkistäneet tietoyhteiskunnan historiasta ja kulttuureista käytyä kansallista keskustelua viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kirjoittajakunta on osallistunut aktiivisesti niin suomalaisen tietoteknistymisen historian valottamiseen kuin uuden kulttuurihistoriallisen ajattelun esittelyyn ja juurruttamiseen. Myös kyseessä oleva *Tietotekniikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen: toimijat ja kokemukset* -projektiin perustuva kokoelma pohjaa viimeisen parin vuosikymmenen aikana kehitettyyn kulttuurisen käänteeseen jälkeiseen historia-ajatteluun. Deterministisen läpimurtoihin, oivalluksiin ja yksittäisiin neroihin keskittyvän ”pyhän kertomuksen” sijaan menneisyyttä tarkastellaan ihmisten ja teknologioiden muodostamina toimijaverkkoina, joissa merkitykset ja käytännöt kietoutuvat toisiinsa ja joissa kokemuksellisuuden lisäksi korostuu myös materiaalisuus.

Kirjan ensimmäisessä luvussa Petri Paju hahmottaa professori Erkki Laurilan roolia ”teknologisen Suomen” rakentajana. Pajun mukaan Laurilan käytännölliset ansiot kansallisen teknologisen infrastruktuurin kehittäjänä ovat saaneet varsin paljon huomiota kuitenkin niin, että hänen merkityksensä yhteiskunnallisena keskustelijana ja kulttuurivaikuttajana ovat jääneet paljon vähemmälle. Paju nostaa esiin eritoten Laurilan pyrkimyksen lanseerata teknologinen kehitys keskeiseksi osaksi kansallista projektia. Tämän perusteella voidaankin esittää, että kansallisen tiede- ja teknologiapoliitiikan aatteellinen perusta on saanut alkunsa jo sota-aikana ja sodan jälkeisinä vuosina.

Hannu Salmen tutkimuskohteena on tietokoneen ja television suhde 1970-luvun puolivälissä. Analysoimalla vuodelta 1975 olevaa tv-dokumenttia *Maailmantelevisio* Salmi osoittaa, miten jo tuossa vaiheessa alan kansalliset asiantuntijat keskustelivat sujuvasti tietokonepohjaisista globaaleista informaatioverkostoista. Henkilökohtaisten

tietokoneiden ja käyttäjiä palvelevien kaksisuuntaisten informaatioverkkojen ajatukset olivat jo muodostuneet, vaikka muutosten vielä tuossa vaiheessa uumoiltiin keskittyvän lähinnä televisioon.

Petri Saarikoski keskittyy omassa artikkelissaan niihin näkemyksiin, joita 1980-luvun kouluopetuksessa esitettiin tietoteknisten valmiuksien kehittämistä. Saarikoski osoittaa, miten varhaista atk-opetusta leimasi samanaikaisesti niin kiire saada oppilaat koneiden ääreen kuin puute koneista, koulutuksesta ja oppimateriaaleista. Uutta aluetta vaivasi usein hyvin hierarkkinen ”ylhäältä alaspäin” ohjattu malli, joka otti kehnosti huomioon nuorten itsenäisesti hankkimat taidot. Saarikosken mukaan itsenäinen tietokoneharrastus saattoikin useissa tapauksissa tarjota huomattavasti hedelmällisemmän maaperän uusien taitojen omaksumiselle.

Jaakko Suominen lähtee artikkelissaan *Koneromansseja – tietokone rakkauden työkaluna* jäljittämään tietotekniikan suomalaisesta kulttuurihistoriasta tietokoneisiin kietoutuvia rakkauskertomuksia. Moninaisen aineiston kautta (pilapiirroksot, kuvat, mainokset, artikkelit, kysely- ja muisteluaineistot) kirjoittaja nostaa esiin informaatioteknologiaan liitetyt ja sen kautta välitetyt tunteet. Suominen mukaan koneen rakastaminen voi toimia esimerkkinä vääränlaisesta teknologiasuhteesta. Toisinaan rakkaus tulee puolestaan esiin nostalgiväritteisenä ensirakkauden muisteluna. Suominen korostaa myös, että koneromanssi ei kerro pelkästään koneen ja ihmisen suhteesta, vaan koneen kautta voidaan käsitellä suhdetta toisiin ihmisiin, menneisyyteen ja tulevaisuuteen.

Tanja Sihvonen tarkastelee omassa osiossaan Helsingin Sanomien kirjoittelua tietoverkoista ja niihin liittyvistä toimijuuden eri muodoista. Aineisto koostuu vuosina 2002–2004 julkaistuista teksteistä. Sihvosen mukaan sanomalehdillä on keskeinen rooli määrittäessä toimijuuden rajoja sekä toi-

vottavia ja ei-toivottavia käytäntöjä. HS:n journalistisissa teksteissä esitetyt näkemykset ovat varsin kaksijakoisia. Sihvosen nopean määrällisen kuva-analyysin perusteella on selvää, että miehet esiintyvät jutuissa teknologia-alan johtajina ja asiantuntijoina. Naisille varattu rooli on useimmiten esiintyä ”tavallisina käyttäjinä”. Lisäksi sensaatioaiheet kuten virukset, Internet-terrorismi ja piratismi hallitsevat useimmiten uutisointia ja samalla käyttäjät ja arkiset käyttötilanteet jäävät vähemmälle huomiolle.

Kokoelman viimeisessä artikkelissa Jussi Parikka artikuloi suomalaisen viruskeskustelun keskeisiä teemoja. Parikan mukaan tietokonemadot ja -virukset määritettiin julkisessa keskustelussa yksiselitteisesti haitallisiksi vasta lähestyttäessä 1980-luvun loppua. Tästä näkemyksestä poiketen Parikka tulkitsee viruksia digitaaliselle kulttuurille olennaisina toimijoina, jotka kapitalistinen koneisto on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana onnistunut kääntämään osaksi tuotantokoneistoaan virustorjuntaohjelmien muodossa. Artikkelin lopussa Parikka nostaa esiin myös kiinnostavan rinnakkaisuuden valtavirran virusdiskurssin ja sadan vuoden takaisen hygienialiikkeen välillä. Siinä missä moderni terveystieteellinen on ollut kansallinen ja koko yhteiskuntaa koskeva projekti, digitaalisilta epidemioilta suojautu-

minen on leimallisesti yksityisten yritysten ja yksilön välistä kaupankäyntiä.

Kirjan johdannossa Hannu Salmi toteaa, että ”välimuisti” ei viittaa vain teknisiin komponentteihin vaan myös laajemmin kulttuuriseen muistiin ja historian kirjoittamisen tapoihin. Kokoelma onnistuu paikoin ilahduttavasti palauttamaan niitä välimuistista jo kadonneita teemoja, joista viralliset tietoyhteiskuntatarinat eivät puhahda. Toisaalta ”välimuistin” yksi keskeinen konnotaatio on hajanaisuus: useimpien käyttäjien selaimen välimuistissa uutispalveluiden otsikot lyövät kättä kavereiden kotisivujen kanssa ja pankkipalvelusta jälkeen jääneet bitit saavat naapurikseen tietokonepelin lokitiedoston. Paikoin myös käsillä olevan kokoelman kokoavat teemat jäävät liikaa hyväntahtoisen lukijan oman pohdinnan varaan. Lukijaa olisi voinut auttaa urakassaan tiukemmalla toimittamisella tai esimerkiksi jaottelemalla artikkeleja teemoitettuihin lukuihin.

Paikoittaisesta hajanaisuudestaan huolimatta *Välimuistiin kirjoitetut* on kiinnostava ja tärkeä kirja ja se onnistuu varsin hyvin asettamissaan tavoitteissa. Teoksen perusteella voidaan päätellä, että uusi kulttuurihistoria on kehyksenä varsin salliva, niin erilaisia tulokulmia ja ymmärryksiä historian tutkimuksesta se piirinsä kutsuu. Siinä missä Paju ja Saarikoski tekevät tutkimustaan ”perinteisesti” lähellä aineistoa ja tiettyyn ajanjaksoon rajautuen, Suominen ja Parikka tarttuvat hanakasti laajempiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja ovat samalla asteen halukkaampia harjoittamaan omaehtoista teorianmuodostusta. Sihvosen artikkelissa ei varsinaisesti sivuta historian tutkimusta kuin nimeksi, mutta tämä ei sinällään ole ongelma, sillä artikkeli on kaikkiaan kokoelman kiinnostavimmasta päästä.

Olli Sotamaa on Tampereen yliopiston Hypermedialaboratorion tutkija.

PYÖRÄ JA NOPEUSHULLUUS – HUVIA JA HYÖTYÄ

Jarmo Peltola

Velomania! Pyörällä halki aikojen. Toim. Kimmo Antila. Tampereen museoiden julkaisuja 98. Vapriikki, Tampere 2007. 255 s.

Tampereen museokeskus Vapriikki on teettänyt ja tuottanut järjestämäänsä *Velomania!*-näyttelyyn liittyvän kirjan, jolla on sama nimi kuin tällä hetkellä esillä olevalla näyttelylläkin (1.4.2007–24.2.2008). Näyttelyn ja kirjan nimi *Velomania* voitaneen kääntää vaikkapa nopeushulluudeksi. Pyöräilyvuoteen 2007 liittyvä polkupyörän historiaa valottava näyttely on laajin Suomessa järjestetty. Näyttely sinällään vahvistaa Tampereen asemaa maan johtavana museokaupunkina. Mutta millainen on näyttelyyn liittyvä teos?

Nyt ilmestynyt kirja on ulkoasultaan varsin komea. Kirjan layoutista vastuussa ollut Reetta Tervakangas ja varsinaisen taittotyön tehnyt Kaarina Marttila ovat onnistuneet hyvin luodessaan ulkoasua, jossa on yhdistetty vanhoja mustavalkoisia ja uusia värivalokuvia kepeän tutkimustekstin kanssa. Kirjan hienon mustavalkokuvituksen avulla kirjan lukija kykenee asettamaan pyörän teknisen kehityksen pyöräilyn yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin. Autenttista kuvamateriaalia on täydennetty Reetta Tervakankaan eri maiden museokokoelmiin kuuluvista pyöristä ottamalla esinevalokuvilla, joissa pyörien teknisillä yksityiskohdilla on täydennetty kuvitusta ja nostettu esiin asioita, jotka tavallisissa tilannekuvissa jäävät yleensä taka-alalle.